

SUOMEN PAKOLAISAVUN KOTIMAAN TOIMINNAN KANNAT KOTOUTUMISEN EDISTÄMISEKSI

Suomen Pakolaisapu on Suomen suurin kotoutumisasioiden asiantuntijajärjestö. Pakolaisavun yhteiskunnallisena tehtävänä on kehittää Suomen kotouttamisjärjestelmää pitkäjänteisesti sekä toimia julkisen toimen luotettavana kumppanina tukien, visioiden ja toteuttaen laadukkaita tietoon sekä asiantuntijakokemukseen perustuvia kotoutumista edistäviä palveluita Suomessa.

Suomen Pakolaisavun kannat kotoutumisen edistämiseksi toimivat ohjenuorana Pakolaisavun vaikuttamistyölle ja toiminnan suunnittelulle strategisella tasolla. Kannat toimivat siten suosituksina päättäjille ja suuntaviivoina Suomen Pakolaisavun pitkäjänteiselle vaikuttamistyölle. Kotoutumisen kannat on kehitetty yhdessä Pakolaisavun kotoutumisasioiden huippuasiantuntijoiden kanssa. Kannoissa tuodaan esille erityisesti Pakolaisavun kotimaan ohjelman keskeisimmät kohderyhmät eli haavoittuvassa asemassa olevat maahanmuuttaneet ihmiset. Kannoissamme pyrimme esittämään ratkaisuja olemassa oleviin yhteiskunnallisiin haasteisiin.

Kotoutuminen on onnistuneimmillaan prosessi, jonka tuloksena Suomeen muuttanut henkilö voi kokea suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaisuuden omakseen. Kotoutumisen edistäminen on siksi muutakin kuin ratkaisuja työttömyyden ehkäisemiseksi. Tunne ja kokemus osallisuudesta tai osattomuudesta syntyy niin virallisissa kuin epävirallisissa tilanteissa ja kohtaamisissa. Osallisuuden tunne on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin ja yhteisiin asioihin.

Osallisuus ilmenee päätösvaltaana omassa elämässä sekä vaikuttamisen prosesseissa, joissa pystyy vaikuttamaan asioihin itsensä ulkopuolella esimerkiksi ryhmissä tai laajemmin yhteiskunnassa. Osallisuus ilmenee myös paikallisesti, kun pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin.

Kotoutumista ja maahanmuuttaneiden osallisuutta voidaan edistää paitsi työelämään pääsyn kautta myös arjen kohtaamisissa, varhaiskasvatuksessa, kouluissa, neuvoloissa, harrastuksissa ja naapurustoissa. Kotoutumista tulee tarkastella monensuuntaisena ja vuorovaikutuksellisenä prosessina, jossa ihminen nähdään kokonaisvaltaisena yksilönä ja toimijana, jonka kotoutuminen alkaa jo lähtömaassa. Kotoutumisprosessille ei myöskään voida asettaa aikarajoja.

Kotoutumisen edistämisen kehittämistyössä olemme havainneet viisi ongelmakohtaa, jotka tulisi ratkaista, jotta kotoutuminen tapahtuisi nykyistä tehokkaammin:

1. Kotoutumista edistävät palvelut eivät tavoita kaikkia, jotka niitä tarvitsevat.
2. Kotoutumista edistävien palveluiden järjestämisvastuu on epäselvä ja palveluiden laatu ja saatavuus vaihtelevat.
3. Rakenteellinen rasismi ja syrjintä vaikeuttavat kotoutumista kohtuuttomasti.
4. Työtä hyvien väestösuhteiden eteen tulee tehdä kansallisesti yhteiskunnan vastaanottavuuden lisäämiseksi.
5. Pakolaistaustaiset ja muut haavoittuvassa asemassa olevat maahanmuuttaneet tulee huomioida nykyistä paremmin.

1 ■

Kotoutumista edistävät palvelut eivät tavoita kaikkia, jotka niitä tarvitsevat

Kotoutumiskoulutukseen ja muihin palveluihin pääsy edellyttää nykyisellään työttömyyttä ja tiettyä maassaoloaikaa, eli kotouttaviin palveluihin pääsee niin kutsutun kotoutumisajan puitteissa, mikäli henkilö on työtön työnhakija. Tämä malli johtaa siihen, että vain osa maahanmuuttaneista saa kotoutumista edistäviä palveluita. Kotoutumista edistäviä palveluita tulee tarjota kaikille, myös Suomeen työhön tulleille ja työvoiman ulkopuolella oleville, kuten kotona lastaan hoitaville henkilöille, opiskelijoille sekä eläkeläisille.

Toimenpiteet:

- Kotoutumista edistävät palvelut tulisi olla joustavammin käytettävissä ja perustua todelliseen tarpeeseen. Kotoutumiskoulutukseen tai muuhun kotoutumista edistävään palveluun pääsyä ei pitäisi rajoittaa maassaoloajan tai työmarkkina-aseman perusteella. Palveluntarve tulisi selvittää luomalla yhteneväinen alkukartoitusprosessi ja malli kaikille, jonka perusteella luodaan kotoutumissuunnitelman sisältö. Palveluita tulee kehittää havaittujen tarpeiden pohjalta.
- Osaamisen tunnistaminen, tunnustaminen ja sen hyödyntäminen tulee olla olennainen osa kaikkien kotoutujien kotoutumissuunnitelmaa.
- Kotoutumissuunnitelman tekoon tulisi luoda käytänteet, joissa vahvistetaan maahanmuuttaneen henkilön toimijuutta ja suunnitelman sisällöstä vastaisi pääasiallisesti henkilö itse. Sisältö vastaisi kokonaisvaltaista kotoutumista ja voisi sisältää monialaisia palveluita ja järjestöjen tuottamaa toimintaa, ei vain TE-palveluiden palveluntarjontaa. Ennen kotoutumissuunnitelman tekoa on maahanmuuttaneelle tarjottava riittävät tiedot saatavilla olevista kotoutumista edistävästä palveluista.
- Kuntien ja valtion tulee varmistaa, että jokainen maahanmuuttanut henkilö saa perustietoa yhteiskunnasta sekä omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan omalla äidinkielellään huolimatta siitä, millä perusteella hän on Suomeen tullut. Myös perhesiteen tai työn kautta Suomeen muuttaneen ihmisen tulee saada oikeaa ja puolueetonta tietoa.
- Yhteiskuntaorientaatiota tulee tarjota omalla äidinkielellä tai muulla kielellä, jota henkilö ymmärtää hyvin kaikille maahanmuuttaneille jo kotoutumisprosessin alkuvaiheessa.
- Työperäisten maahanmuuttaneiden kotoutumisen edistämiseksi tulee kehittää yhteistyössä työnantajien kanssa malleja, joiden myötä myös työn perässä muuttaneet ihmiset sekä heidän perheenjäsenensä pääsevät osaksi yhteiskuntaa kaikilla elämän eri osa-alueilla.

2 ■

Kotoutumista edistävien palveluiden järjestämisvastuu on epäselvä ja palveluiden laatu sekä saatavuus vaihtelevat

Nykyisellään kotoutumista edistävien palveluiden järjestämisvastuu on epäselvä ja pirstaleinen, eikä ehjien palvelupolkujen luomiseksi tarvittavaa tiedonsiirtoa tehdä. Nykyinen työ- ja elinkeinoministeriön pääasiallinen vastuu palveluista heijastuu kotoutumisen painottumisena työttömyyden hoitoon. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa kotoutumispalveluita tarjotaan pääasiallisesti vain työttömille työnhakijoille, ja esimerkiksi kotona lastaan hoitaneet vanhemmat jäävät liian usein vaille kotouttavia palveluita. TE-palveluiden kapeat ohjauspalvelut eivät kata monialaisemman ohjauksen ja palveluntarjonnan tarvetta. Kotoutumiskoulutuksen tiheästä kilpailutuksesta johtuen koulutuksen järjestäjät vaihtuvat kesken koulutusten, ja laadun valvonta on osoittautunut vaikeaksi.

Toimenpiteet:

- Kotoutumisen edistämisen järjestämisvastuu tulee siirtää työ- ja elinkeinoministeriöstä kunnille. Ministeriön vastuulle jäisi ohjata, resursoida, kehittää ja valvoa kuntien toteuttamaa toimintaa.
- Kotoutujien palveluohjaus ja kotoutumissuunnitelmien teko tulee järjestää kunnissa keskitetysti yhden luukun periaatteen mukaisesti.
- Kunnissa, joissa maahanmuuttaneiden määrä on riittävän suuri, tulee kotoutumisen palvelut koota maahanmuuttaneiden osaamiskeskuksiin, joissa yhdistyy palveluneuvonta, neuvonta lupa- ja toimeentuloasioissa, työllisyyspalvelut, opintoihin ohjaus, osaamisen tunnistaminen ja ammatillinen koulutus, kielikoulutus, sote-palveluihin ohjaus sekä muut keskeiset kotoutumista edistävät palvelut sekä myös yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa toteutettavat toimet. Valtion tulee taata kunnille riittävät resurssit ja toimintaedellytykset kotoutumisen edistämiseksi.
- Kotoutumiskoulutuksen järjestämisvastuu tulisi siirtää pois työ- ja elinkeinoministeriöstä hallinnoitavaksi kokonaisuudessaan opetus- ja kulttuuriministeriöön. Kotoutumiskoulutus poikkeaa sisällöltään muista työvoimakoulutuksista merkittävästi ja OKM vastaa sen opetussuunnitelmasta jo nykyisellään. Näin kotoutumiskoulutuksesta tulisi osa varsinaista suomalaista koulutusjärjestelmää kokonaan omanlaisena pysyvänä koulutustyyppinä, jonka järjestämisen laadusta vastaisi muustakin koulutuksesta vastaava ministeriö.

3 Rakenteellinen rasismi ja syrjintä vaikeuttavat kotoutumista kohtuuttomasti

Suomeen muuttaneet ihmiset kokevat tutkitusti syrjintää ihonvärinsä, etnisen taustansa ja muun muassa nimensä perusteella. Syrjintä vaikeuttaa esimerkiksi työpaikan saantia ja asunnon vuokraamista sekä heikentää tutkitusti maahanmuuttaneiden ihmisten hyvinvointia. Syrjintää tulee kitkeä nykyistä tehokkaammin vahvistamalla viranomaisvalvontaa ja hyödyntämällä paremmin teknologiaa syrjinnän tunnistamisessa. Myös kynnystä syrjinnästä ilmoittamiseen ja siihen puuttumiseen täytyy madaltaa. Rakenteellisen syrjinnän kitkemisen ensi askel on syrjinnän tunnistaminen ja tunnustaminen. Vastuu syrjinnän tunnistamisesta ja ilmoittamisesta on nykyisellään liian paljon syrjittyjen ihmisten vastuulla. Erityisen tärkeää on, että viranomaiset kohtelevat kaikkia yhdenvertaisesti.

Toimenpiteet:

- Yhdenvertaisuusvaltuutetun palveluita tulee vahvistaa luomalla matalan kynnyksen tapoja saada tukea syrjintätilanteessa.
- Syrjivät rakenteet tulevat toteen yksilötasolla ja usein yksilöiden sitä tiedostamatta. Siksi kaikkien julkisen sektorin työntekijöiden ymmärrystä rakenteellisesta rasismista tulee lisätä kansallisella ohjauksella, jotta syrjinnän ehkäisy valtavirtaistuu. Julkisten toimijoiden tulee kehittää omaan toimintaympäristöönsä helposti jalkautettavia tunnistus- ja puuttumiskäytäntöjä, joiden avulla syrjintätapauksiin puututaan aina.
- Erityisesti maahanmuuttaneiden kanssa pääasiallisesti toimivia julkisen sektorin työntekijöitä on koulutettava säännöllisin väliajoin rakenteellisen rasismin tunnistamiseen sekä kulttuurisensitiiviseen ja antirasistiseen kohtaamiseen.

- Jo rajalla ja maahanmuuttovirastossa tapahtuvat kohtaamiset muokkaavat osaltaan Suomeen muuttavien ihmisten käsitystä Suomesta yhteiskuntana ja vastaanottajamaana. Maahanmuuttoa hallinnoivien viranomaisten palveluita tulisi kehittää asiakaslähtöisin keinoin, ja sujuvoittaa prosessia asiakkaan näkökulmasta.
- Etninen profilointi poliisitoiminnassa on vakava syrjinnän muoto, jota esiintyy edelleen ja joka täytyy kyetä lopettamaan kokonaan. Poliisien koulutusta tulee kehittää antirasistiseksi, ja poliisin ymmärrystä rakenteellisesta rasismista kehittää.
- Tekoälyä tulee kehittää ehkäisemään syrjintää muun muassa tunnistamalla syrjiviä työpaikkailmoituksia ja syrjivää markkinointia. Teknologiaa käytettäessä tulee lisäksi varmistaa, ettei uusia syrjiviä rakenteita luoda esimerkiksi tekoälyä rakennettaessa.
- Anonyymin rekrytoinnin käytänteet on otettava pakollisiksi julkisissa työpaikoissa.
- Luodaan kansallinen, työnantajatahoille suunnattu syrjinnän vastainen sertifikaattijärjestelmä. Sertifikaatti voitaisiin myöntää sellaiselle työnantajalle, joka ottaa yhdenvertaisuuden kaikissa toiminnoissaan huomioon huomattavan hyvin. Malli kannustaisi ja antaisi käytännön tukea työnantajille yhdenvertaisuustyössä.

4 ■

Työtä hyvien väestösuhteiden eteen tulee tehdä kansallisesti yhteiskunnan vastaanottavuuden lisäämiseksi

Kotoutumista edistävät palvelut suunnataan tällä hetkellä pääasiallisesti maahanmuuttaneille henkilöille. Kotoutuminen on kuitenkin kaksisuuntaista eikä henkilö pysty kotoutumaan yhteiskuntaan, joka ei ole vastaanottavainen. Siksi suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahduttava muutoksia. Muutostyötä on tehtävä systemaattisesti ja kansallisesti.

Toimenpiteet:

- Kaikkien viranomaisten on toimittava sen eteen, että kaikki Suomessa asuvat ihmiset kokevat kuuluvansa suomalaisuuteen, ja suomalaisuus on yhdistettävissä muihin kulttuurisiin identiteetteihin.
- Kaikkien viranomaisten on suunniteltava ja raportoitava, kuinka ne vastaavat monikulttuuristen suomalaisten tarpeisiin. Esimerkiksi suomalaiseen kulttuuriin perinteisesti ja tunnusomaisesti kuuluvien juhlapyhien lisäksi tulee julkisissa palveluissa, kuten peruskouluissa, huomioida enenevissä määrin muidenkin kulttuuriryhmien juhlapyhä ja muita tarpeita.
- Oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen kykyä vastata vieraskielisten lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin tulee edistää kansallisesti ja siihen on varattava riittävät resurssit. Kodin ja koulun välisen yhteistyön mallin on mukauduttava monikulttuurisiin kohtaamisiin nykyistä paremmin. Pelkkä tulkin välityksellä tapahtuva kommunikointi perheiden kanssa ei riitä. Kouluihin tulee palkata monikielisiä ohjaajia ja kulttuuritulkkeja tukemaan yhteistyötä.
- Julkisin varoin tuettavassa ja tuotettavassa toiminnassa tulee edellyttää ja arvioida sen saavutettavuutta ja vaikuttavuutta segregaaation ehkäisemiseksi. Julkisissa avustuspäätöksissä tulee avustuskriteeristössä huomioida, kuinka hyvin avustettava taho on edistänyt vähemmistöjen osallistumismahdollisuuksia rahoitettavassa toiminnassa.
- Valtion ja kuntien tulee tukea ja mahdollistaa aitoja arjen kohtaamisia pitämällä huolta siitä, etteivät asuinalueet segregoidu. Hyviä väestösuhteita ja rauhanomaista yhteiseloä tulee tukea innovatiivisilla tavoilla, kuten tukemalla paikallistason yhteisöjä yhdessä ratkaisemaan arjen haasteita ja konflikteja.

5

Pakolaistaustaiset ja muut haavoittuvassa asemassa olevat tulee huomioida nykyistä paremmin

Suomeen muuttaa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Heitä ovat esimerkiksi kansainvälistä suojelua saaneet henkilöt, ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön uhrin, vammaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, vailla huoltajaa olevat lapset, yksinhuoltajavanhemmat sekä kidutuksen uhrin ja muut traumatisoituneet henkilöt. Lähtökohtaisesti kaikki pakon edessä kotinsa jättäneet ovat haavoittuvassa asemassa, koska he eivät enää nauti oman valtionsa suojaa. Turvapaikanhakijoista valtaosalla on THL:n tutkimuksen mukaan vastaanottovaiheessa mielenterveysongelmia, kuten masennusoireita.

Naiset ja tytöt kohtaavat sukupuolensa perusteella epätasa-arvoista kohtelua sekä väkivaltaa ja ovat siten haavoittuvassa asemassa. Suomeen muuttaneissa henkilöissä on luku- ja kirjoitustaidottomia sekä muita erityisen heikon koulutustaustan omaavia aikuisia, joiden pääsy palveluihin tulee taata. Suomessa erityisen haavoittuvassa ja siten tuen tarpeessa ovat lisäksi oleskeluoikeutta vailla olevat henkilöt, jotka ovat suuremmassa riskissä joutua ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreiksi.

Toimenpiteet:

- Viranomaisten tulee edelleen kehittää tapoja tunnistaa, kohdata ja tukea erityisen haavoittuvassa asemassa olevia pakolaisia ja siirtolaisia.
- Tulkkauspalveluiden saatavuus ja laatu tulee taata peruspalveluissa, kuten sosiaali- ja terveyspalveluissa.
- Suomeen turvapaikanhakijoina tulleiden ihmisten kotoutumiseen sekä hyvinvointiin vaikuttavat turvapaikanhakuprosessin pitkittyminen ja vastaanottokeskuksen passivoiva ilmapiiri. Turvapaikkaprosessissa tulee pyrkiä nopeaan käsittelyyn sekä tarjota kotouttavia toimia jo vastaanottovaiheessa.
- Maahanmuuttaneiden ihmisten kotoutumiseen vaikuttavat lyhyet ja epävarmat oleskeluluvat. Erityisesti alaikäisenä Suomeen yksin tulleille turvapaikanhakijoille myönnetään usein vain vuoden oleskelulupa yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella. Tämä vaikeuttaa kotoutumista eikä mahdollista pidemmän tähtäimen suunnittelua. Alaikäisille tulisi inhimillisistä syistä myöntää mahdollisimman pitkiä lupia.

- Perhe on tutkitusti voimavara ja edistää yksilöiden kotoutumista ja hyvinvointia. Siksi perheiden yhdistäminen tulisi nähdä osana kotouttavaa toimintaa. Perheenyhdistämisen toimeentuloedellytykset tulee poistaa kokonaan kaikilta kansainvälistä suojelua saaneilta, ja perheiden yhdistämisestä tulee tehdä helpompaa kaikille maahanmuuttaneille. Myös työperäisen oleskeluluvan saaneiden toimeentuloedellytyksiä on kohtuullistettava.
- Paperittomien perus- ja ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa ja heille tulee suoda matalalla kynnyksellä pääsy välttämättömiin palveluihin kaikkialla Suomessa. Paperittomien lasten oikeus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen tulee taata kaikissa kunnissa.
- Maahanmuuttaneiden naisten osallisuus yhteiskuntaan on heikolla tasolla, ja suurimpana syynä pidetään heidän jäämistään kotiin hoitamaan lapsia. Heille tulee tarjota tehostettuja räätälöityjä palveluita, joiden avulla heidän siirtymistään koulutukseen ja työelämään tuetaan. Oikeus näihin kotouttaviin palveluihin tulee kirjata lakiin.
- Luku- ja kirjoitustaidottomat tulee huomioida kotouttavissa palveluissa, ja luku- ja kirjoitustaidon saavuttaminen tulee nähdä perustavanlaatuisena oikeutena. Luku- ja kirjoitustaidottomien mahdollinen hitaampi oppimistahti ja tuen tarve tulee huomioida kotoutumissuunnitelmassa ja palveluntarjonnassa. Heille tulee tarjota tuettuja väyliä työelämään.
- Moni asia yhteiskunnassa digitalisoituu, ja heikot digitaidot voivat tarkoittaa merkittävää ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä. Kotoutumiskoulutuksen osaksi olisi kehitettävä digiasioinnin ajokortti, jolla huolehdittaisiin kaikkien kotoutujien osaamisen tasosta. Lisäksi on huolehdittava siitä, että palveluihin pääsy ja asioiminen ei jää kiinni heikoista digitaalisista taidoista tai kielitaidosta. Digitaatioja on vahvistettava systemaattisesti osana kotoutumispalveluita, ja myös vaihtoehtoisia tapoja saada palveluita ja asioida on aina tarjottava. Sähköinen tunnistautuminen tulee mahdollistaa kaikille yhdenvertaisesti.

SUOMEN PAKOLAISAPU

Suomen Pakolaisapu on vuonna 1965 perustettu pakolaisuuden, kehitysyhteistyön ja kotoutumisen asiantuntija. Olemme uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö sekä YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n virallinen tiedotus- ja yhteistyökumppani.

Tärkein tehtävämme on edistää pakolaisten perus- ja ihmisoikeuksia sekä tukea pakolaisia ja siirtolaisia pääsemään aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi Suomessa ja maailmalla. Autamme vuosittain tuhansia ihmisiä toipumaan konflikteista ja kotoutumaan uusiin yhteiskuntiin. Toimintamaamme ulkomailla ovat Uganda, Myanmar ja Etiopia.

Autamme aina mielellämme päättäjiä ja muita vaikuttajia pakolaisuuteen ja siirtolaisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

ANNU LEHTINEN

Toiminnanjohtaja
044 719 1771
annu.lehtinen@pakolaisapu.fi

KATJA MANNERSTRÖM

Yhteiskuntasuhdepäällikkö
044 761 5708
katja.mannerstrom@pakolaisapu.fi